

Tieto- ja oppikirjoja tutkimaan

Tietokirjoja julkaistaan Suomessa vuosittain yli 2500 yli kaksi kertaa niin paljon kuin kaunokirjallisuutta – ja lisäksi oppikirjojakin julkaistaan yli 2000. Tietokirjailijoiden saamat apurahat sen sijaan ovat marginaalisia kaunokirjailijoihin verrattuna. Eikä tietokirjallisuutta oikein kirjallisuudeksiakaan tahdota aina ajatella. Yliopistojen kirjallisuuden laitoksillakaan ei tietokirjallisuutta juuri tutkimuskohteeksi taideta ajatella.

Tampereen yliopiston mediakulttuurin professori **Mikko Lehtonen** hämmästelee-kin aiheellisesti tilannetta (*Hiidenkivi* 3/2004): ”tietokirjallisuutta tulisi yliopistoissa tutkia ja opettaa myös omana monitieteisenä alueenaan. Tietokirjallisuuden kulttuurisen paikan ja merkityksen hahmottamisen lisäksi kohteena pitäisi olla myös tietokirjallisuuden tekstuaalisuus (kirjoittamisen, kääntämisen ja toimittamisen taidot mukaan lukien), tietokirjallisuuden kustantaminen sekä sen suhteet muuhun faktuaaliseen viestintään.”

Ehdottomasti kannatettava ajatus.

Lehtonen muistuttaa, että ”kirjallisuus” tarkoitti suomen kielessä alkujaan niin kaunokirjallisuutta; nykyinen kirjallisuustiede keskittyy vain kaunoon (ja esseisiin sekä elämäkertoihin). Tieto- ja oppikirjallisuus jää ulos. ”Kuitenkin nimenomaan tietokirjallisuuden sekä absoluuttinen että suhteellinen painoarvo on Suomessa viime vuosikymmeninä kasvanut.”

Osin samaa problematiikkaa sivua Suomen tietokirjailijoiden puheenjohtaja, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen johtaja **Pirjo Hiidenmaa** tietokirjailijoiden *Jäsentiedote* 3/2004:ssä: ”Meiltä puuttuu kokonaan oppikirjojen systemaattinen tutkimus ja kehittäminen. Ei myöskään ole vakiintunutta oppikirjakritiikkiä, joka palvelisi käytännön tarpeita, kirjojen valintaa ja käyttöä ja toisaalta uusia tekijöitä.”

Miesten ja naisten palkkaerot

Se tiedetään, että naisten palkat ovat keskimäärin selkeästi miesten palkkoja pienemmät.

Usein esitetty selityksenä, että naiset ja miehet hakeutuisivat eri aloille ja palkkaerot ovat siten seurausta työtehtävien erilaisuudesta. Että henkilökohtaiset ominaisuudet eivät olisi keskeisiä. Edelleen on oletettu yleensä, että samoissa työtehtävissä oleville miehille ja naisille maksettaisiin saman verran. Tästä on sitten oletettu, että asiat ovat sinänsä oikein. Taloustieteilijät **Ossi Korkeamäki**, **Tomi Kyyrä** ja **Antti Luukkonen** ovat päättäneet ottaa selvää, ovatko oletukset oikeita. *Kansantaloudellisessa aikakauskirjassa* (1/2004) julkaistussa yksityistä sektoria koskeneessa tutkimuksessaan he päätyvät siihen, että miehet saavat sinänsä samasta työstä jonkin verran naisia parempaa palkkaa. ”Huomattavasti suurempi osa sukupuolten välisestä palkkaerosta muodostuu kuitenkin työsolujen ja yritysten välisistä palkkaeroista. Naiset ovat siis sijoittuneet matalampipalkkaisiin yrityksiin ja työsoluihin yritysten sisällä.”

Tutkijoiden mukaan tasa-arvon toteutumisen kannalta ”olisikin oleellista huolehtia, että naiset saavat tasapuolisen kohtelun rekrytointi- ja ylennystilanteissa ... naisia tulisi nykyistä enemmän kannustaa hakeutumaan miesvaltaisille koulutusaloille”.

Tutkimuksen mukaan yksityisellä palvelusektorilla naisten keskipalkka on 18 prosenttia miesten keskipalkkaa alhaisempi. Naisten ja miesten epätasainen jakautuminen työtehtäviin yritysten sisällä selittää erosta puolet. Kolmasosa selittyy yritystason segregaatiolla ja noin viidesosa kokonaispalkkaerosta jää yksilötason selittymättömäksi palkkaeroksi.”

Verotuksen vaikutus vähäistä työvoiman liikkuvuudelle

Yleisessä keskustelussa väitetään usein, että maamme korkea verotus ajaa väkeä maasta kevyemmän verotuksen maihin ja vastaavasti Suomeen on vaikea saada tulijoita muualta juuri verotuksen vuoksi.

Asiaan voi tietysti ottaa myös tutkimusnäkökulman arvailujen sijaan. Suomen Pankin tutkija **Jukka Pirttilä** on tutkinut työvoiman liikkuvuutta ja sen mahdollisesti aiheutta-

mia ongelmia hyvinvointivaltiolle, esimerkiksiaineistonaan 1990-luvun Suomi; tutkimusartikkeli on julkaistu Taloustieteellisen seuran yhdessä Kansantaloudellisen Yhdistyksen ja Ekonomiska Samfundetin kanssa julkaisemassa *Finnish Economic Papers* -aikakauskirjassa 1/2004.

Hänen mukaansa suomalaisten maasta muutto muihin OECD-maihin on 1990-luvulla määräytynyt muista kuin verotuksellisista syistä. Jopa korkeammin koulutetut suomalaiset ovat muuttaneet nopeasti kasvaviin rikkaisiin maihin riippumatta tuloveroasteista. Pirttilän mukaan on jopa pientä näyttöä senkin puolesta, että ne OECD-maat, joissa on suuri julkinen sektori, houkuttavat enemmän.

Hyvin ennakoitu

Palkansaaajien tutkimuslaitoksen johtaja VTT **Jukka Pekkarinen** kirjoitti *Tieteessä tapahtuu* -lehden pääkirjoituksessa ekonomistien ja päätöksentekijöiden suhteesta sangen kaukonäköisesti viinaveron alentamisesta (6/2003):

”Taloudellisten näkökohtien paino poliittisissa päätöksenteossa on viime vuosikymmeninä kasvanut. Joskus voi jopa puhua talouden ylivallasta. Tuorein esimerkki tästä on valtiovarainministeriön budjet-tiehdotuksen sisältyvä alkoholi- ja tupakkaveron alennus keskimäärin 33 prosentilla. Ehdotusta perustellaan Virosta tapahtuvan alkoholin tuonnin kasvun kotimaiselle alkoholituotannolle ja -kaupalle aiheuttamien menetysten vähentämisellä nykyisten tuontirajoitusten poistuttua. Tämän näkökohdan nojalla ollaan valmiit hyväksymään valtion verotulojen väheneminen arviolta 300 miljoonalla eurolla, samoin veronkevennyksen aiheuttama uusi sysäys alkoholin kulutuksen kasvuun itse tuontirajoitusten poistumisen lisäksi.”

Ja muistutettuaan, että alkoholipolitiikalla sentään aiemmin pyrittiin alkoholin kulutuksen aiheuttamien kansanterveydellisten vaikutuksen vähentämiseen, joutuu Pekkarinen toteamaan: ”on yllättävää, kuinka hampaattomiksi alkoholipolitiikkaamme aiemmin hallinneet kansanterveyden ja sosiaalipolitiikan asiantuntijat ovat taloudellisten näkökohtien edessä nyt osoittautuneet. Talouden ylivalta on astunut yhden askeleen eteenpäin.”

Ja tuloksethan ovat nyt varsin nopeasti selvinneet. Päätöksiä tehtiin olemattoman tutkimustiedon varassa, enemmän mutu-pohjalta?

Kansleri ulos valtioneuvoston istunnoista?

Entinen opetusministeri **Maija Rask** on tehnyt (4.3.) rinnakkaisaloitteen vireillä olevalle hallituksen esitykselle yliopistolain muuttamisesta. Aloitteessa esitetään luopumista siitä lainkohdasta, jonka mukaan Helsingin yliopiston kanslerilla on läsnäolo- ja puheoikeus valtioneuvoston istunnoissa aina kun yliopistoasioita käsitellään. Raskin lisäksi aloitteessa on 15 muuta nimeä. Allekirjoittajat ovat lähinnä keskustapuolueesta (7) ja sosialidemokraateista (7), vasemmistoliitosta on kaksi. Allekirjoittajien joukossa ovat Raskin lisäksi mm. **Säde Tahvanainen, Jukka Gustafsson, Mikko Alatalo, Ilkka Taipale Minna Sirnö ja Sinikka Hurskainen.**

Aloitteen taustalla on epäilemättä Raskin syvä katkeruus nykyistä kansleria **Kari Raiviota** kohtaan, tämä kun ainakin kahdesti pahoitti Raskin mielen tiedepoliittisilla kannanotoillaan. – Toisinkin päin ilmeisesti kävi.

Jotenkin ikävältä näyttävä ristiretki kuitenkin käynnissä. ”Sitä tikulla, joka vanhoja kaivelee” ...?

Raskin rinnakkaisesitystä ovat ilmoittaneet joka tapauksessa vastustavansa Professoriliitto, Suomen ylioppilaskuntien liitto, Tieteentekijöiden liitto ja Yliopistojen ja tutkimusalan henkilöstöliitto kannanotollaan 1. kesäkuuta. Kannattajia ei ainakaan vielä ole noussut esille.

Evoluutioestetiikka?

Evoluutioteoriasta on moneen: on sosiobiologiaa, evoluutiopsykologiaa, evolutionaarista taloustiedettä – ja nyt uusimpana (?) evoluutioestetiikkaa. Evoluutio on in? Todellinen kaiken teoria? Darwin onnistui ennen fyysikoita?

Risto Pitkänen esittelee *Synteesi* -aikakauskirjassa 1/2004 kiinnostavassa ja selkeässä artikkelissaan tämän uuden ja erikoisen lähestymistavan estetiikkaan. Evoluutioestetiikka perustuu hänen mukaansa evoluutiopsykologiaan. ”Taide ja esteettinen kokemus eivät ole satunnaisia ilmiöitä vaan luonnonvalinnan tulosta”, referoi Pitkänen kulttuurintutkija Ellen Disanayaken teesiä (Disanayake: *Art and Intimacy: How the Arts Began*, 2000). Disanayake uskoo, että taide on samankaltainen evolutiivinen sopeuma kuin pelontunne tai syvyyssnäkö. Evoluutioestetiikan tai darwinilaisen estetiikan ”perustan muodostavat ihmismielen (ja mahdollisesti kulttuurin) biologisessa (ja mahdol-

lisesti kulttuurisessa) evoluutiossa syntyneet adaptaatiot”, tulkitsee Pitkänen.

Filosofia on biologisoitumassa ja psykologisoitumassa, jatkaa Pitkänen. ”Estetiikassa muutos näyttää jääneen huomaamatta.” Estetiikkaa hallitsevat metodit ovat kulttuurinen konstruktionismi, määritelmiin tähtäävä käsiteanalyysi ja fenomenologinen kuvailu. ”Mikään noista valtavirtauksista ei pysty vastaamaan kehään ajautumatta kahteen yksinkertaiseen kysymykseen: Mistä taide tulee? ja Mihin esteettiset mieltymykset (ja mitä ihmiset pitävät kauniina) perustuvat?” Pitkäsen tulkinnan mukaan institutionaalisen ja historiallisen määritelmän kannattajat määrittelevät taiteen niin, että taide tulee taiteesta. ”Siinä ei jää edes partaveitsen mentävää saumaa biologian, psykologian tai muun empiirisen tutkimuksen tuloksille.”

Ja vauhtiin päästyään Pitkänen jatkaa: ”Muodikas ruumiillisuuden estetiikka on toinen hyvä esimerkki selän kääntämisestä luonnontieteelle. Fenomenologian ruumis on biologiasta puhdistettu havaintojen, tuntemusten ja tunteiden kulttuurinen konstruktio, johon geneeillä, kelpoisuudella tai sopeumilla ei ole asiaa”. Ja edelleen: ”Myös ympäristöestetiikka on enimmäkseen hukattujen mahdollisuuksien hautausmaa.”

Tässä vaiheessa lopullisia totuuksia kaipaava lukija luonnollisesti jo odottaa loppuratkaisua, mutta Pitkänen vetää osin maton alta: ”Miten evoluutioestetiikka sitten vastaa kysymyksiin, joihin vallitsevalla estetiikalla ei ole vastausta? Kilpailevia vastauksia on useita, sillä ei ole yhtä ”evoluutioestetiikan” vastausta.” Esiteltyään erilaisia vastausyriä Pitkänen pitää niitä ongelmiennekin kuitenkin biologisesti enemmän oikeaan osuvina kuin vallitsevan estetiikan yrittelmät.

Pitkänen vetoaa useassa yhteydessä myös Steven Pinkerin ajatteluun. Niinpä Pitkänen on vakuuttunut, että evoluutiopsykologia soveltuu yhtä hyvin estetiikan psykologisoimiseen ja biologisoimiseen. Evoluutiopsykologiaan perustuva evoluutioestetiikka pyrkii Pitkäsen mukaan löytämään ”esteettisiä universaaleja, kaikille kulttuureille yhteisiä mieltymyksiä ja käytäntöjä”. Näin se ”haastaa relativistisen kulttuurintutkimuksen, joka uskoo, että ihminen on puhtaasti kulttuurinsa tuote”. Evoluutioestetiikka ei Pitkäsen mukaan kuitenkaan pyri syrjäyttämään taiteen ja esteettisen kokemuksen tutkimusta, ”mutta se muistuttaa, että vaikka Edvard O. Wilsonin sattuvaa termiä käyttäen kulttuurin lieka on pitkä, se ei ole loputon.”

Nyt sitten on biologia astunut estetiikan tutkimukseenkin. Yhteiskuntatieteissä se on myös vastikään alkanut saada laajempaa huomiota. Kiinnostavaa nähdä, mihin tämä johtaa vaikkapa seuraavan kymmenen vuoden aikana, osoittautuuko tämä vähitellen kaikki alat läpäisevä evoluutiivinen ajattelu hedelmälliseksi ja tiedettä eteen päin vieväksi vai jääkö lupaukseksi?

Sitä ennen *Synteesin* sivuilla lienee odotettavissa kiivas taistelu, kun kaikki umpiesteetikot ja Pitkäsen jo hautausmaalle sijoittamat ympäristöesteetikot kaivautuvat poteroistaan puolustusasemiin – tai ehkä hyökkäykseen pitkälle vietyä biologismia vastaan?

Synteesi on aiemmin ollut usein hieman sisäänpäin kääntynyt ja satunnaiselle lukijalle vaikeasti avautuva lehti. Nyt on luvassa säpinää? Toiko Pitkänen käärmeen suomalaisen estetiikan tutkimuksen rauhaan?

Jan Rydman

Akatemialta avustusta?

Onko teillä kysyttävää Suomen Akatemian tieteellisille seuroille myöntämistä valtionavustuksista? Millä perusteella tukea myönnetään? Miten julkaisutukea haetaan? Miten rahojen käytöstä raportoidaan? Mitä on tärkeä muistaa kun lomakkeita täytetään? Mistä saa neuvoja?

Julkaisutukiasioita käsitellään torstaina 9.9.2004 klo 1315
Tieteiden talolla salissa 505.

Kysymyksiin vastaavat ja neuvoja antavat tieteellisten seurojen
valtionavustushakemuksia ja tiliselvityksiä käsittelevät virkamiehet.

Lisätietoja: Eeva-Liisa Aalto, puh. (09) 228 69 229, eeva-liisa.aalto@tsv.fi